

TÜRK KÜTÜPHANECİLİĞİNDE MEKÂN, KULLANICI VE HİZMET SORUNLARININ BİR DEĞERLENDİRMESİ*

AN EVALUATION OF SPACE, USER AND SERVICE ISSUES IN TURKISH LIBRARIANSHIP

Asiye KAKIRMAN YILDIZ**

Öz

Kütüphanecilik, insanı, kültürü ve insanî gelişim ve değişimi merkeze alan bir disiplindir. Kütüphanecilik konusunda çalışmalar yapan uzmanların, kütüphaneleri sosyal yapıyla beraber ele aldığı ve kütüphanenin ana amacının kültür değerlerine yönelme ve kültür aktarımını sağlamak olarak değerlendirdikleri görülmektedir. Dünya ölçeğinde Türk Kütüphaneciliğine bakıldığında ise, istenen gelişimin gerçekleşmediği açıktır. Her ne kadar kütüphanecilik tarihimiz boyunca sorunlar tespit edilebilmiş ve bu sorunlarla ilgili çözüm önerileri getirilmiş olsa da, zihniyetin konuyu ele alış tarzı ya da başka bir yaklaşıma olan direnci yıllar içerisinde daha da büyük sorunlara yol açmıştır. Nitekim bugün Türk Kütüphaneciliği için tartışılan konuların, birincisi 1982, ikincisi ise 1989 yılında gerçekleştirilen Milli Kültür Şuraları'nda da tartışıldığı, fakat aradan geçen 35 yıla rağmen hâla bir çözüme kavuşturulamadığı görülmektedir.

Türk Kütüphaneciliğinin mekân, kullanıcı ve hizmet olarak gruplandırılabilir sorunlarının temelinde milli eğitim sistemi ile kütüphaneler arasında organik bağın kurulmamış olması gösterilmektedir. Buna bağlı olarak 6-17 yaş arası çocuk ve gençlerin hayatlarında zorunlu bir sürecin temelini oluşturan milli eğitim müfredatının, kitap okuyan ve kütüphaneyi üçüncü mekân olarak kullanan insan tipini yetiştirecek biçimde yeniden düzenlenmesi, bu düzenleme çalışmalarına ise okul öncesi dönem çocuklarından ve onların ailelerinin eğitiminden başlanması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Milli Kültür Şurası, Türk Kütüphaneciliği, okuma alışkanlığı, okul öncesi dönem

Abstract

Mankind, culture and the development and change of humanity lies at the centre of the librarianship. Studies carried out in the field of librarianship by experts have examined the social nature of libraries and have stressed that the primary aim of libraries is to give direction to cultural values to ensure the transmission of culture. When examined on a global scale, it is apparent that Turkish librarianship has not progressed to the desired level. Despite the fact that issues have been identified and relevant solutions has been put forward throughout the history of Turkish librarianship, issues have been further exasperated by

* Bu çalışma, 3-5 Mart 2017 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirilen 3. Milli Kültür Şurası "Yayıncılık ve Kütüphanecilik Komisyonu"nda yapılan sunumun genişletilmiş halidir.

** Doç. Dr., Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, İstanbul / Türkiye, akakirman@marmara.edu.tr

the mind-set used to approach problems and by a resistance to new approaches. Thus, of the issues being discussed by Turkish librarianship today, two of these issues were first raised in 1982 and 1989 respectively at the National Culture Council. However, despite the passing of 35 years, these issues remain unresolved.

At the core of the issues, that can be grouped as that of space, user and service, that exist in Turkish librarianship lies the fact that an integral bond between Turkish librarianship and the national education system cannot be said to exist. In relation to this, it is necessary to reformulate the national education curriculum which lies at the core of the lives of children aged 6-17 as a compulsory period so that individuals who read and use libraries as a third space are nurtured. In addition, this arrangement should ensure that this commences at the preschool period and should also aim to educate the families of children on this topic.

Keywords: National Culture Council, Turkish Librarianship, reading habit, preschool period

Giriş

Kütüphanecilik gibi insanı ve insani gelişim ve değişimi merkeze alan bir disiplinin Milli Kültür Şurası'nın konusu olması önemlidir. İlki 1982 yılında düzenlenen 1. Milli Kültür Şurası'nın takdim bölümünde "ülkemizin teknik, ekonomik ve toplumsal alanlarda hızla kalkınması ve başka ülkelerle ilişkilerini olumlu yönde geliştirebilmesi için, araştırma kütüphanelerimizin ve bilgi verici merkezlerin görevlerini karşılayabilir durumda bulunmalarının vazgeçilmez bir değeri"¹ olduğu belirtilmektedir. 1. Milli Kültür Şurası'nın üzerinden tam 35 yıl geçtikten sonra gerçekleştirilen bu şurada da aynı konulardan ve sorunlardan bahsediyor olmamız manidardır.

1. Milli Kültür Şurası'nda Jale Baysal², halk kütüphanelerinin sahip olması gereken özellikleri sıralamaktadır. Bu dönemde, her alanda muhteşem bir bilgi patlamasının olduğunu ve buna bağlı olarak yayın sayısının öngörülemez biçimde arttığını anlatmakta ve tıpkı bugünkü eleştirilerimize benzer şekilde, halk kütüphanelerinin artık sadece yayın toplayan, ders çalışan öğrenciler için okuma salonu hizmeti veren yerler olmaktan çıkarılıp, her tür kültürel etkinliğin düzenlendiği, halkın dâhil edildiği kurumlar olması gerektiğini belirtmektedir.

Baysal yine aynı şurada, 1982 yılında, halkı kültürsüzlükle suçlayan, bunun göstergesi olarak da halkın çoğunluğunun fotoroman okumasının eleştirildiği bir makaleye istinaden "bugün o fotoromanın tirajı ve bunları okuyanların sayısı, o eleştiri yazısını okuyanların bir kaç katıdır" diyerek o dönem Türkiye'sinin fotoğrafını çekmektedir. 35 yıl sonra, 2017 yılında, Türkiye yine benzer farklılıklara sahip olan kültür seviyesi göstergelerine sahiptir. Yine bir yanda halkı eğitimsiz olmak, kültürsüz olmak, kitap okumamak, tiyatro ve sinemaya gitmemek gibi kriterlerle eleştirenler, bir yanda da kitap, kültür, okuma, kütüphane, tiyatro, sinema gibi kültür seviyesinin göstergesi olan kriterleri ihtiyaç sıralamalarına dâhil bile etmeyenler yer almaktadır. Ülkemizdeki

1 *1. Milli Kültür Şurası (23-27 Ekim 1982) Genel Kurul Görüşmeleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982, s. 96.

2 Jale Baysal, "Günümüzde Kütüphaneler, Benzeri Kuruluşlar ve Türkiye Sorunları", *1. Milli Kültür Şurası (23-27 Ekim 1982) Kurum Temsilcisi Bildirileri, Kişisel Bildiri Özetleri ve Metinleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982, s. 204-209.

bu birbirine zıt iki profilin, her birinin kendi içinde hiç değişmeden nesilden nesile aktarılması sadece bir şeyle izah edilebilir: Kültür.

“Kültür” kelimesi 1982 yılında düzenlenen 1. Milli Kültür Şurası’nda şu şekilde tanımlanmaktadır:³

İlmi alanda kültür “medeniyettir”.

Beşeri alanda kültür “eğitimidir”.

Estetik alanda kültür “güzel sanatlardır”.

Teknolojik ve biyolojik alanda kültür “üretme, çoğaltma ve yetiştirmedir”.

Kültür, kısaca bir cemiyetin genel değer yargıları, tutum ve davranışları, hayat karşısında alacağı tavır, bunları ortaya koyan ve nesilden nesile aktaran fikir, sanat ve edebiyat eserleri olarak tanımlanabilir. Kültür hizmetlerinin organizasyonuna (tarihi sokak lambaları, Baki’nin mezarı, nadir eserler vb.) kültür altyapısı; kaba bir davranışa ya da sokağı kirleten insana karşı kullanılan “kültürsüz” kelimesi ile belirtilen hususa da kültürün üst yapısı denilmektedir.⁴ Fakat bu kültür aktarımında ve kültür hizmetlerinin daha etkin ve amacına ulaşmasında insan unsurunun en büyük rolü oynadığı belirtilmektedir.⁵

1989 yılında yapılan 2. Milli Kültür Şurası’nda kütüphanecilik komisyonu temsilcilerinden Aygören Dirim⁶ “Çağımızda kitaba ve kültüre verilen önem, toplumların uygarlık ölçütü olarak ele alınmaktadır. Kültürün temelini ise kitap okuma alışkanlığı oluşturur. Ülkemizde sürekli olarak okur azlığından yakınılmıştır. Bugün gelinen nokta ise oldukça kaygı vericidir. Sorunun çözümü için konunun ekonomik, sosyal ve siyasal bütünlüğü içinde ele alınması gerekmektedir” demektedir.

Bu tespitin ardından Dirim⁷ eleştiri ve tespitlerini şu şekilde belirtmiştir: “1965 yılında Türkiye’de kitap okuru olabileceğini kolayca düşünebileceğimiz 700 bin kadar lise ve üniversite mezunu vardı. 1975 yılında lise ve üniversite mezunu sayısı 1,5 milyonu aştı. 1985 yılında ise

3 Altınay Sernikli, “Milli Kütüphanenin Ulusal Bilgi Ağı Kurulması ve Bilgi Akımının Sağlamasında Yeri”, *I. Milli Kültür Şurası (23-27 Ekim 1982) Kurum Temsilcisi Bildirileri, Kişisel Bildiri Özetleri ve Metinleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982, s. 219-224.

4 Ahmet Menteş, *I. Milli Kültür Şurası (23-27 Ekim 1982) Kurum Görüşü ve Kurum Temsilcisi Bildirileri, Kişisel Bildiriler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982, s. 482-485.

5 Selahattin Ortaç, “Kültür Hizmetlerinin Organizasyonu”, *I. Milli Kültür Şurası (23-27 Ekim 1982) Kurum Görüşü ve Kurum Temsilcisi Bildirileri, Kişisel Bildiri Özetleri ve Metinleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982, s. 262-272; Aptullah Kuran, *I. Milli Kültür Şurası (23-27 Ekim 1982) Kurum Görüşü ve Kurum Temsilcisi Bildirileri, Kişisel Bildiriler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982, s. 92-96; Şerafettin Turan, “Kütüphane – Dokümantasyon – Arşiv Komisyonu Genel Kurul Görüşmeleri”, *I. Milli Kültür Şurası (23-27 Ekim 1982) Genel Kurul Görüşmeleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982, s. 95-105; Orhan Şaik Gökyay, “Kütüphane – Dokümantasyon – Arşiv Komisyonu Genel Kurul Görüşmeleri”, *I. Milli Kültür Şurası Genel Kurul Görüşmeleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982, s. 95-105.

6 Aygören Dirim, “Türkiye’de Kitap Okurluğun Durumu ve Geleceği”, *II. Milli Kültür Şurası, 5-8 Aralık 1989 Bildiriler*, C 1, Kültür Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı Yayınları, Ankara 1990, s. 98-102.

7 Agy., s. 99.

4 milyon oldu. Bugün 5 milyona ulaştı. Başka bir deyişle 1965 yılından bu yana kitap okuru olması gereken kesimin sayısı yaklaşık 6 kat arttı. Buna karşılık 1965 yılında 5.700 çeşit kitap üretiliyordu. 1985 yılında bu sayı ancak 7.000'e ulaşabildi. Bugün ise üretilen kitap başlık sayısı 1965'lerdeki sayı, yani 6.000 dolayındadır. Bu sayının içinde ders kitapları ve takvim, broşür gibi kitap sayılmayacak basılı malzemeler de yer almaktadır. Görüldüğü gibi, 1965 yılından bu yana potansiyel okur veya eğitim görmüş kişi sayısındaki 6 kat artışa karşılık kitap başlık sayısı, yani kitap çeşidi sayısı aynı kalmıştır. Bu durumun açıklaması 6 kat gerileme demektir”.

Geçmiş bildirilere de bakıldığında, ülkemizde ele alınması ve çözülmesi gereken öncelikli sorunun “eğitim” olduğu anlaşılmaktadır. Eğitim sistemindeki sıkıntılar, bütün kültürel ortamları etkilemekte, zihniyet değişimine ve gelişimine engel olmaktadır. Komisyon üyelerinden Ali Rıza Berkem'in⁸ 1. Milli Kültür Şurası'ndaki şu sözlerinin hâlâ geçerliliğini koruyor olması ciddi bir sorun göstergesidir: “Bir ülkenin toptan kalkınması, özellikle sanayi bakımından modern bir endüstri toplumu durumuna geçebilmesinin başlıca şartı sağlam bir eğitime dayanır. Oysa bugün Türkiye'de eğitim ve öğretim sistemimiz yetersizdir ve sakattır. İlköğretimden üniversite de dâhil bütün öğrenim düzeylerinde tahlilci, araştırmacı, soruşturucu ve yaratıcı kafalar yetiştirilmemektedir. Öğretim, öğrenciyi düşünmeye, analizden bir sonuca varmaya ulaştırarak nitelikte değildir”.

Toplum içindeki fırsat eşitsizliklerinin giderilmesi ya da birbirine zıt uçların ortak bir paydada buluşmasını ummak elbette mümkün. Fakat bu umudun eğitim kurumlarından beklenemeyeceği, uluslararası eğitim değerlendirme testi olan ve 72 ülke arasında 15 yaşındaki gençlerin bilim, matematik ve okuma seviyelerini ölçen PISA göstergeleriyle bir kez daha ispatlanmıştır.⁹ Bunun yerine bütün dünyada fırsat eşitsizliklerini giderebilen ve toplumun bütün unsurlarının ücretsiz olarak bilgiye erişebildiği tek yer olan halk kütüphanelerinin, hayatın içine dâhil edilmesi gerekmektedir. Fakat Türkiye'deki halk kütüphanelerinin başta mekân olmak üzere, yetersiz personel sayısı ve yetersiz bütçe gibi temel sorunları bulunmaktadır.

1. Kütüphane Algısındaki Zihniyette Değişimin Gerekliği

Türk Kütüphaneciliği tarihine bakıldığında, karşılaşılan sorunlara zaman zaman yapılan çalışmalarla çözüm önerileri getirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Fakat bu çalışmaların belli bir dönemde ve periyotta aktif olduğu, sonrasında cılızlaştığı anlaşılmaktadır. Nedenleri muhtelif olmakla birlikte, en temel ve köklü sorunun “zihniyet” olduğu düşünülmektedir. Hem okuma alışkanlığı, kitap ve kütüphane konusunda yapılan akademik çalışmaların sonuçlarından¹⁰

8 Ali Rıza Berkem, *1. Milli Kültür Şurası (23-27 Ekim 1982) Kurum Görüşü ve Kurum Temsilcisi Bildirileri, Kişisel Bildiriler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982, s. 137-145.

9 PISA testi: Türkiye 72 ülke içinde 50'nci sırada - BBC Türkçe - BBC.com [www.bbc.com /turkce /haberler-dunya-38219262](http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38219262) [Erişim tarihi: 22.06.2017].

10 Örneğin bk. Asiye Kakırman Yıldız, “Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Okuma Alışkanlığı Kazanmasında Rol Model Olarak Aile”, *Mavi Atlas*, 7, (2016), s. 95-112; Asiye Kakırman Yıldız, “Türkiye’de Okuma Alışkanlığı Kültürü İçin Okul

hem de 2015 PISA¹¹ göstergelerinden anlaşılacağı üzere, okumayı alışkanlık edinmemiş, kütüphaneyi hayatının doğal bir parçası olarak görememiş ailelerin kendi çocuklarına bunu aktarmasını/aşılmasını; aynı şekilde okumayı kendi müfredatına yerleştirememiş, okullarına kütüphane kuramamış, kurduklarına da kütüphaneci atayamamış Milli Eğitim'in öğrencilerine kütüphane kullanıcısı olmayı aktarmasını ve kendisi eksik olan kişi ve kurumların başka kişileri tamamlamasını beklemek, gerçekçi olmayacaktır.

Türkiye'de yıllara dayanan bu sıkıntıların çözümü için gerekli değişim, okul öncesi dönem çocuklarından başlamak suretiyle yapılacak olan çalışmalarla gerçekleştirilebilir. Topluma yansımaları ortalama 20-30 yıl sonra görebileceğimiz temel altyapı çalışmasının, artık okul öncesi dönem çocuklarından itibaren başlatılmasının gerekli olduğu muhakkaktır. Aksi takdirde bundan 20-30 yıl sonra hâlâ aynı konuların ve sorunların konuşuluyor olması kaçınılmazdır.

Kütüphanelerin, özellikle de halk kütüphanelerinin, topluma okuma alışkanlığının indirilmesinde, kitap ve kütüphane mefhumuna sahip olunmasında önemli rol oynaması beklenmektedir. Fakat bunun sürdürülebilir olması için ailenin ve eğitim sisteminin de destekleyici olması gerekmektedir. Bu nedenle ülkemizdeki kitap okuma alışkanlığı ve kütüphane sorunlarına okul öncesi dönem çocuklarının eğitiminden başlayarak temel çözüm önerileri getirilmesi, aileyi ve milli eğitimi de içine alan yeni bir kütüphanecilik modeli geliştirilmesi ve bu modeli uygulamaya koyacak insanların (akademisyen, kütüphaneci, anne-baba, vatandaş, politikacı, çocuklar, gençler vd.) süreçlere dâhil edilmesi gerekmektedir.

2. Üçüncü Mekân Olarak Kütüphaneler

Kütüphaneler British Library, Bodleian ya da La Bibliotheque National de France gibi dünya tarihinin en büyük kütüphanelerinden bu yana, "uygulamalara yardımcı olmak" ve "kültür aktarımını sağlamak" gibi iki temel amaca yönelmişlerdir.¹² Tarihi sürece bakıldığında, kütüphane mekânlarının sadece bilgi sunan ya da belgelere ve yayınlara ev sahipliği yapan yerler değil, aynı zamanda sosyal, kültürel etkinliklere olanak tanıyan, kentin merkezî alanlarını, kültür tarihini simgeleyen, çok amaçlı yapılar olduğu görülmektedir.¹³ Bu yapıların çoğu sadece kendi işlevi için var olan değil, kenti ve yakın çevresini dönüştüren, çevresine yeniden değer kazandıran alt merkezler olarak da ele alınmaktadır.

Kütüphaneler aslında öğrenmenin önemini vurgulayan sembolik yapılardır. Toplumsal ve kültürel yapının simgesel mekânlarıdır. Kütüphanenin simgesel mekân olmasından kasıt ise

Öncesi Eğitim Kurumlarında Anaokulu Kütüphanelerinin Gerekliliği", *Milli Eğitim Dergisi*, 208, (2015), s. 91-106.

11 PISA testi: Türkiye 72 ülke içinde 50'nci sırada - BBC Türkçe - BBC.com www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38219262 [Erişim tarihi: 22.06.2017].

12 Marco Muscogiuri, "Kültür ve İnsanlar için Kamusal Mekanlar Tasarlamak", 3. *Halk Kütüphaneciliği Sempozyumu: Kütüphanelerde Mekan Tasarımı (08-10 Mayıs 2013)*, ed. H. S. Keseroğlu ve S. Arslantekin, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2013, s. 35.

13 Agy., s. 36.

kütüphane mimarisinin kütüphanenin kuruluş amacını yansıtan karaktere sahip olmasıdır. Hizmet ettikleri kitle ve kuruluş amaçlarına bağlı olarak teşekkül eden çocuk kütüphaneleri, halk kütüphaneleri, okul kütüphaneleri, üniversite kütüphaneleri, araştırma kütüphaneleri, ihtisas kütüphaneleri ve milli kütüphanenin hizmet sunum şekli gibi mimari yapıları da birbirinden farklıdır. Fakat ülkemizde bu kütüphane türlerindeki hizmet sunumlarında ciddi sorunlar yaşandığı gibi, kütüphane binaları da kullanıcı ihtiyaç ve beklentilerini karşılayamamaktadır.

Artık birer yaşam merkezi olarak anılan üçüncü mekânlar, ev ve işyeri/okuldan sonra en çok uğranılan yerleri temsil etmektedir. Bu nedenle ülke olarak halk kütüphanelerini hem hizmet sunumu hem de mekân özellikleri açısından yeniden yapılandırmamız gerekmektedir. Hem fiziki olarak, hem donanım olarak, hem de hizmet sunumu olarak bulunduğu bölgeye hizmet sunması beklenen, insanların sosyalleşmek için öncelikli olarak kullanabilecekleri alanlar olan halk kütüphanelerinin yerini, alışveriş merkezlerinin (AVM); kendi bilgisayarını ve notlarını yanına alarak ev dışında bir çalışma mekânı kullanmak isteyen araştırmacı/akademisyen ya da öğrencinin gideceği kütüphanenin yerini ise kafelerin aldığı görülmektedir. Bu tercihin mekânla olduğu kadar hizmet saatleriyle de ilgisi bulunmaktadır. Çünkü AVM ve kafelerin açılış-kapanış saatleri, kütüphanelerde olduğu gibi, çalışanın mesaisine göre değil, oradan hizmet almaya gelenlerin ulaşabilir olduğu mantıklı saat dilimlerine göre ayarlanmaktadır.

Bütün bu sorunlara bakıldığında, ülkemizdeki halk kütüphanelerinin artık birer “yeni nesil” kütüphane olarak yeniden tasarlanmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Yeni nesil kütüphaneler, sadece okuma ve çalışma salonları ile kitap raflarına ev sahipliği yapmanın ötesinde, yeni formları, genişletilmiş esnek mekânları ile bilginin saklandığı, bilgisayar odaları ile işbirlikçi öğrenmenin desteklediği, sergi, etkinlik ve toplantı olanaklarına ev sahipliği yapan sosyal etkileşim merkezleri olarak tanımlanabilir. Bu kütüphane yapılarında sürdürülebilir mimarlık denilen düşük enerji tüketimini, doğal malzeme kullanımını ve yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımını destekleyen yapıların olması ve RFID, bilgisayarlı kitap taşıma sistemleri ile desteklenmiş ve bilgi bolluğunu sistematik bir şekilde toparlayıcı ve hizmete sunan bir mekanizmanın geliştirilmesi gerekir. Yani bilgiye ev sahipliği yapmanın ötesinde bilgiye erişimde terminal görevi görmelidir.¹⁴

3. Kütüphaneler Doğal Hayatın Doğal Bir Parçası Olmalı

Türkiye’de kütüphane ve kütüphanecilik konusunun okuma alışkanlığı ile bağlantısı da sıklıkla dile getirilen, yıllardır konuşulan bir konudur. Yıllardır üzerinde konuşulan, tartışılan ve iyi niyetli çözüm önerileri getirilen, ama çözüme kavuşturulamayan, adeta kronik bir konudur. Kütüphaneler halkın okuma alışkanlığı edinmesinde, kitap ve kütüphane mefhumuna sahip olunmasında elbette önemli rol oynar. Fakat bunun sürdürülebilir olması için ailenin ve eğitim sisteminin de destekleyici olması şarttır. Kendisi kitap okumayan ailenin çocuğuna okuma ve kütüphane kullanma alışkanlığı kazandırmak için çabalamasını beklemek gerçekçi

¹⁴ Agy., s. 37-38.

olmayacaktır. Nitekim ailelerin bu konudaki yetersizliği sadece bununla da kalmamakta, aileler çocuklarına kitap seçmeyi, çocuklarını bu konuda doğru yönlendirmeyi de bilememektedir.¹⁵ Bunun için okullardan medet umma noktasına gelindiğinde de orada işlerin daha karışık olduğu görülmektedir.

Nitekim Z-Kütüphane (zenginleştirilmiş kütüphaneler) adıyla başlatılan son derece iyi niyetli ve samimi projenin bugün amacına ulaştığını söylemek mümkün değil. Z-Kütüphaneler, aslında okul kütüphanelerini (varsa) “kitap koleksiyonu” olmaktan çıkarmak için öğrencilerin hayal dünyalarını harekete geçirici malzemelerle destekler. Ama bu malzemeleri kullanıracak ve bunun önemini anlatacak olan insanların sayısını memleket olarak çoğaltamadığımız için etki analizi raporunda, okullarındaki Z-Kütüphaneye hiç gitmeyen öğrencilerin olduğu, bu öğrencilere neden gitmediği sorulduğunda da alışkanlıklarının olmadığını söyledikleri görülmektedir.¹⁶

Bu noktada “çocuklar, gençler ve özellikle çalışan nüfus kütüphaneye niçin gitmelidir?” sorusunun sorulması gerekmektedir. Özellikle halk kütüphaneleri bir şehrin refah sisteminde önemli sınır merkezlerini/bağlantı noktalarını da temsil etmektedir. Üçüncü mekân olarak önemine vurgu yapılan bu yapılar, bu sayede toplumsal kaynaşmanın önemli merkezleri haline gelebilmektedir. Halk kütüphaneleri kitaplar için ödünç alma noktaları ya da çalışma odaları olarak değil, hizmet verdiği mahal ve mahallede toplumsal yaşamı sürdürmek ve korumak için araçlar ve hizmetler sağlayabilen mükemmel kurumlardır. Fakat Türkiye’deki uygulamalarda bazı sıkıntılarının olduğu görülmektedir.

Halk kütüphanelerinin birincil işlevi, her zaman için bilginin yayılması ve aktarımı için bir merkez olarak okumayı teşvik etmek ve olabildiğince geniş bir biçimde eğitime destek sağlamak için bir araç olarak işlev görmek olmuştur. İkinci olarak, halk kütüphanelerinin felsefesinde “herkese” hizmet sunma ilkesi yer almaktadır. Ancak uygulamada halk kütüphanelerinin açılış ve kapanış saatleri ve konumu nedeniyle bazen çocuklara ve çoğunlukla ders çalışmak için gelen öğrencilere hizmet sunduğu görülmektedir. Halk kütüphaneleri varlığını sürdürebilmek ve rolünü devam ettirebilmek için değişmek zorundadır.

Ancak kütüphane kurmak ve kaynakların sayısını artırmak, insanları kütüphaneye çekmek için yeterli değildir. Gerekli olan, insanların merakını uyandıracak ve onları tekrar mekâna çekecek hoş alanlar yaratmaktır. Okumaya ve kitaplara ilişkin hizmetlerin yanı sıra, kütüphane, vakit geçirmek için gidilen, ziyaretçilerin gündelik yaşama ilişkin bilgi ihtiyaçlarını karşıladıkları, yeni bilgi ve beceriler edindiği, arkadaşlarıyla buluştukları, özel zevklerini geliştirdikleri, serbest zamanlarını değerlendirdikleri, kültürel aktivitelerde yer aldıkları, kültüre ve bilgiye bağlı olarak farklı hizmetler sunan, ortak bir alan olarak farklı kullanıcıları çekme yeteneğine sahip olmalıdır. Aksi takdirde kütüphaneler, aynı grubun beklentilerini karşılayamayacak ve bir yandan

15 Asiye Kakırman Yıldız, “Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Okuma Alışkanlığı Kazanmasında Rol Model Olarak Aile”, s. 97.

16 “Zenginleştirilmiş Kütüphaneler (Z Kütüphane) Etki Analiz Araştırması”, https://dhgm.meb.gov.tr/dosyalar/Z_Kutuphane_Etki_Analizi_Arast%C4%B1rmasi.pdf [Erişim tarihi: 18.07.2016].

kahvelerini içerken ya da birşeyler atıştırırken diğer taraftan çalışmalarına imkan tanıyan büyük kafelerle mücadele edemeyecektir.

Dolayısıyla halk kütüphaneleri bir taraftan hizmet sunduğu kitlenin serbest zamanlarını değerlendirme ya da kültürel ihtiyaçlarını tamamlama gibi misyonuyla sosyal yönünü güçlendirirken diğer taraftan da bilgi hizmetlerinin uygulanmasına ve geleneksel danışma hizmetlerine odaklanarak kaynak sunum yönünü geliştirmelidir.

Sonuç

Kütüphanecilik, uygulamalı bir disiplindir. Bu nedenle bu alandaki iyileştirmelerin proje tabanlı işlerle halledilmesi gerekmektedir. Bunun için Kültür ve Turizm Bakanlığının fon ayırıp, proje desteklerinde bulunması, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü akademisyenleri ile kütüphanecilerin, bir diğer deyişle teorisyenler ile uygulamacıların birlikte çalışması gerekmektedir.

Ülkemizdeki kütüphane binaları kullanıcı ihtiyaç ve beklentilerini karşılayamadığı gibi buna bağlı olarak hizmet sunumlarında da ciddi sorunların yaşandığı görülmektedir. Maalesef kütüphane mimarileri kuruluş ve faaliyet amaçlarına ve hizmet sundukları kullanıcı kitlesinin ihtiyaçlarına göre yapılmamıştır. Yeni yapılacak olan kütüphane binaları ile iyileştirmesi yapılacak olan kütüphaneler sadece bireyin bilgi gereksinimini karşılayan mekânlar olmaktan öte, çocukların, gençlerin, yaşlıların ve engellilerin de rahatça kullanabilecekleri “Yaşayan Kütüphane” konsepti içinde tasarlanmalı ve hizmete sunulmalıdır.

“Bilgi ve Belge Hizmetleri Temel Kanunu” veya benzeri isimle kütüphane, arşiv ve bilgi hizmetlerini topyekûn olarak kapsayacak bir temel kanunun bulunmaması, bu alanlara dair iş ve işlemlerin sistematik biçimde iyileştirilememesi, geliştirilememesi ve sürdürülebilir şekilde gerçekleştirilememesine yol açmaktadır. Böyle bir kanunun, -milli eğitim temel kanununa da atıfla- eğitim sistemi içerisinde yapılacak düzenlemeler vasıtasıyla “bilgi, araştırma ve kütüphane merkezli” eğitim sistemine zemin hazırlamasının zorunluluğu artık herkesin malumudur.

Ülkemizde yasal düzenlemesi yapılmış, kurumlar arası işbirliği ile oluşturulmuş “Ulusal Bilgi Politikası” bulunmamaktadır. Bilginin üretilmesine, yönetilmesine, korunması ve yönetilmesine öncülük eden yasal düzenleme yoktur. Bu çerçevede ulusal bilgi politikası çalışmayı yapılarak Ulusal Bilgi Kurumu teşekkül ettirilmeli ve bir master plan belirlenmelidir.

Hem yerel yönetimlere hem de Kültür Bakanlığı'na bağlı olarak faaliyet gösteren çocuk kütüphanelerinde yetkin personel eksikliği vardır. Çocuk kütüphanelerinde kütüphanecilerin yanında çocuk gelişimciler ve pedagoğlar da görevlendirilmelidir.

Halk kütüphaneleri ve Milli Kütüphane'nin yaşadığı en önemli problemlerin başında personel sorunu gelmektedir. Başta ve en önemlisi “kütüphaneci” olmak üzere kütüphanelerin memur, bilgisayar işletmeni, hizmetli ve özellikle gezici kütüphaneler için şoför kadrolarının tahsis edilerek atama yapılmalıdır.

Okuma kültürü ve kütüphanecilik konusu yeniden ele alınmalı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile MEB işbirliği yaparak okul öncesi dönem çocuklara ve onların ailelerine okuma ve kütüphane alışkanlığı konusunda eğitimler vermelidir. Kütüphaneyi, doğal hayatın doğal bir unsuru haline getirmek için ülke olarak yeni bir model üzerinde çalışılması ve bu modelde aileyi ve milli eğitim sistemini de içine alan yeni bir kütüphane ve kütüphanecilik modeli üzerinde odaklanılması şarttır. Bunun için önerilen model şu şekildedir:

Okuma ve Kütüphane Kullanma Alışkanlığı Edinme Modeli

<p>Adım 1: Kütüphane Kullanma İlgisinin Oluşturulması Okul – Okuma ve sosyalleşme fırsatı yaratır Aile – Okuma isteği yaratır Kütüphane – Okuma ve sosyalleşme ortamı yaratır</p>	<p>Okul Öncesi Dönem / Anaokulu Kütüphaneleri: Okumayı alışkanlık haline getirebilmemiz, bu alışkanlığı da kültüre dönüştürebilmemiz için işe buradan başlamak lazım.</p>
<p>Adım 2: Kütüphane Kullanımının Alışkanlık Haline Gelmesi Okul – Okuma ve sosyalleşme fırsatı yaratır Aile – Okuma, gelişme ve bilme isteği yaratır Kütüphane – Okuma, gelişme, bilme ve sosyalleşme ortamı yaratır</p>	<p>Çocuk Kütüphaneleri: Okullarla işbirliği yapılarak çocukların bazı dersler için kütüphaneye gitmesi teşvik edilmelidir. Çocuklar için oluşturulan alanlar özel olmalıdır. Halk Kütüphaneleri: Hizmet verdiği bölgedeki halkın eğitim, bilgi edinme, sosyalleşme, serbest vakit değerlendirme ihtiyacına cevap vermelidir. Kütüphaneye okuyucu değil kullanıcı olmaları için davet edilmeliler.</p>
<p>Adım 3: Kütüphane Kullanma Alışkanlığının Geliştirilmesi / Kültüre Dönüşmesi Kişisel ilgilerin oluşması Mesleki yayınların takibi Kendini geliştirme ihtiyacı Fayda elde etme / Topluma faydalı olma isteği</p>	<p>Halk Kütüphaneleri: Hizmet verdiği bölgedeki halkın eğitim, bilgi edinme, sosyalleşme, boş vakit değerlendirme ihtiyacına cevap vermelidir. Kütüphaneye okuyucu değil kullanıcı olmaları için davet edilmeliler. Üniversite Kütüphaneleri: Öğrencilerin sadece sınav zamanında; akademik personelin ise uzaktan erişim sırasında ihtiyaç duyduğu merkez olmanın dışında da fonksiyonları olmalı. Sergiler, konserler, müzik ve sanat atölyeleri, hobi odaları oluşturulmalı. Araştırma Kütüphaneleri İhtisas Kütüphaneleri Milli Kütüphane Türkiye’de belli bilim alanlarında uzmanlaşmak için kurulmuş olan ihtisas kütüphanelerini tespit etmek ve onları belli bir seviyeye getirmek gerekmektedir. Nitekim bu kütüphanelerin ilme katkıda bulunmasını sağlamak ve destek olmak gerekir.</p>

KAYNAKÇA

- “Yayıncılık ve Kütüphanecilik Komisyonu Raporu”, 3. *Milli Kültür Şurası (5-7 Mart 2017) Şura Kitabı*, İstanbul 2017, s. 211-213.
- Baysal, Jale, “Günümüzde Kütüphaneler, Benzeri Kuruluşlar ve Türkiye Sorunları”, *I. Milli Kültür Şurası (23-27 Ekim 1982) Kurum Temsilcisi Bildirileri, Kişisel Bildiri Özetleri ve Metinleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982, s. 204-209.
- Berkem, Ali Rıza, *I. Milli Kültür Şurası (23-27 Ekim 1982) Kurum Görüşü ve Kurum Temsilcisi Bildirileri, Kişisel Bildiriler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982, s. 137-145.
- Dirim, Aygören. “Türkiye’de Kitap Okurluğun Durumu ve Geleceği”, *II. Milli Kültür Şurası, (5-8 Aralık 1989) Bildiriler*, C 1, Kültür Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı Yayınları, Ankara 1990, s. 98-102.
- Gökyay, Orhan Şaik, “Kütüphane – Dokümantasyon – Arşiv Komisyonu Genel Kurul Görüşmeleri”, *I. Milli Kültür Şurası Genel Kurul Görüşmeleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982, s. 95-105.
- Kakırman Yıldız, Asiye, “Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Okuma Alışkanlığı Kazanmasında Rol Model Olarak Aile”, *Mavi Atlas*, 7, (2016), s. 95-112.
- _____, “Türkiye’de Okuma Alışkanlığı Kültürü İçin Okul Öncesi Eğitim Kurumlarında Anaokulu Kütüphanelerinin Gerekliliği”, *Milli Eğitim Dergisi*, 208, (2016), s. 91-106.
- Kuran, Aptullah, *I. Milli Kültür Şurası (23-27 Ekim 1982) Kurum Görüşü ve Kurum Temsilcisi Bildirileri, Kişisel Bildiriler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982, s. 92-96.
- Menteş, Ahmet, *I. Milli Kültür Şurası (23-27 Ekim 1982) Kurum Görüşü ve Kurum Temsilcisi Bildirileri, Kişisel Bildiriler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara- 1982, s. 482- 485.
- Muscogiuri, Marco, “Kültür ve İnsanlar için Kamusal Mekanlar Tasarlamak, ”, 3. *Halk Kütüphaneciliği Sempozyumu: Kütüphanelerde Mekan Tasarımı (08-10 Mayıs 2013)*, ed. H. S. Keseroğlu ve S. Arslantekin, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2013, s. 33-41.
- Ortaç, Selahattin, “Kültür Hizmetlerinin Organizasyonu”, *I. Milli Kültür Şurası (23-27 Ekim 1982) Kurum Temsilcisi Bildirileri, Kişisel Bildiri Özetleri ve Metinleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982, s. 262-272.
- Sernikli, Altınay, “Milli Kütüphanenin Ulusal Bilgi Ağı Kurulması ve Bilgi Akımının Sağlamasında Yeri”, *I. Milli Kültür Şurası (23-27 Ekim 1982) Kurum Temsilcisi Bildirileri, Kişisel Bildiri Özetleri ve Metinleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982, s. 219-224.
- Soysal, Özer, “Ulusal Bilinçlenme Olgusunda Geçmiş ve Gelecekteki Konumu ile Türk Ulusal Kütüphanesi”, *I. Milli Kültür Şurası (23-27 Ekim 1982) Kurum Temsilcisi Bildirileri, Kişisel Bildiri Özetleri ve Metinleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982, s. 225-234.
- Turan, Şerafettin, “Kütüphane – Dokümantasyon – Arşiv Komisyonu Genel Kurul Görüşmeleri”, *I. Milli Kültür Şurası (23-27 Ekim 1982) Genel Kurul Görüşmeleri*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982, s. 95-105.

Elektronik Kaynaklar

- “Zenginleştirilmiş Kütüphaneler (Z Kütüphane) Etki Analiz Araştırması”, https://dhgm.meb.gov.tr/dosyalar/Z_Kutuphane_Etki_Analizi_Arast%C4%B1rmasi.pdf [Erişim tarihi: 18.07.2016].
- PISA testi: Türkiye 72 ülke içinde 50’nci sırada - BBC Türkçe - BBC.com www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38219262 [Erişim tarihi: 22.06.2017].

Ek 1. Üçüncü Milli Kültür Şurası Yayıncılık ve Kütüphanecilik Komisyonu sonuç raporunda yer alan kütüphanecilik sorunları ve çözüm önerileri

Kaynak: “Yayıncılık ve Kütüphanecilik Komisyonu Raporu”, 3. Milli Kültür Şurası (5-7 Mart 2017) Şura Kitabı, İstanbul 2017, s. 211-213.

Mekân Sorunları:

Kütüphane mimarileri kuruluş ve faaliyet amaçları açısından hizmet sundukları kullanıcı kitlesinin ihtiyaçlarına göre yapılmamıştır. Yeni yapılacak kütüphane binaları ile iyileştirmesi yapılacak kütüphaneler sadece bireyin bilgi gereksinimini karşılayan mekânlar olmaktan öte, çocukların, gençlerin, yaşlıların ve engellilerin de rahatça kullanabilecekleri “Yaşayan Kütüphane” kavramı içinde tasarlanmalı ve hizmete sunulmalıdır.

Kütüphanelerde Nitelikli Personel ve İstihdam Sorunu:

Halk kütüphaneleri ve Milli Kütüphanenin yaşadığı en önemli problemlerin başında personel sorunu gelmektedir. Kütüphaneler için başta ve en önemlisi kütüphaneci olmak üzere memur, bilgisayar işletmeni ile hizmetli kadroları, gezici kütüphaneler için ise özellikle şoför kadrosu tahsis edilmelidir. Ayrıca Milli Eğitim Bakanlığı'nın Z-Kütüphane Projesi kapsamında okul kütüphaneleri için kütüphaneci kadrosu tahsis edilmelidir.

Çocuk Kütüphaneleri:

Müstakil çocuk kütüphanelerinin sayısı artırılmalı ve çocuk kütüphaneleri yaygınlaştırılmalıdır.

Gezici Kütüphaneler:

Yerleşik kütüphane hizmeti verilemeyen yerler ve dezavantajlı gruplara yönelik olarak hizmet veren gezici kütüphaneler her ilde en az bir tane olacak şekilde artırılmalıdır.

Büyük Kütüphanelerin Yönetim Sorunu:

Koleksiyon, bina, personel, fonksiyon ve mekân açısından çok daha büyük ve farklı bir teşkilatlanma yapısına sahip olan veya olacak olan kütüphanelerin (örneğin Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Râmi Kütüphanesi, Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi gibi) daha etkin ve kapsayıcı bir teşkilatlanma modeline kavuşturulması gerekir.

Kütüphanecilik ve Yayınlar Teşkilatlanması:

Ülkemizde son dönemde, geçmişle mukayese edilmeyecek seviyede gelişen yayıncılık ve kütüphaneler alanlarında yeni, kapsayıcı ve ayrı ayrı teşkilatlanma modeli geliştirilmelidir.

Toplumun Kitap ve Kütüphaneye Olan İlişkisi:

Okuma kültürü ve kütüphanecilik konusu yeniden ele alınmalıdır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı işbirliği çerçevesinde okul öncesi dönem çocuklarına ve ailelerine okuma ve kütüphane alışkanlığı kazandırılması konusunda eğitimler vermelidir. Kütüphaneyi doğal hayatın doğal bir unsuru haline getirmek amacıyla ülke olarak yeni bir model üzerinde çalışmamız ve bu modelde aileyi ve Milli Eğitim sistemini de içine alan yeni bir kütüphane ve kütüphanecilik modeli üzerinde odaklanmamız şarttır.

Nadir Eserler:

Ülkemizde kütüphanelerimize ulaşmamış olan kültürel miras ürünümüz olan nadir eserler bulunmaktadır. Kültürel mirasın korunması amacıyla nadir eser niteliğindeki eserlerin sahaflar ve koleksiyonculardan satın alma veya bağış vb. yollarla kütüphanelere kazandırılması gerekmektedir. Özellikle yurtdışındaki eserler ülkemiz koleksiyonuna protokollerle kazandırılmalıdır.

Araştırmacılar aradıkları süreli yayına ulaşabilmek için çeşitli kütüphanelerde tarama yapmakta, zaman ve emek kaybı yaşamaktadır. Süreli yayınların, koleksiyonlarının tam olarak Milli Kütüphane uhdesinde toplanması ve araştırmacıların hizmetine sunulması gerekmektedir.

Ulusal Bilgi Politikasının Eksikliği:

Ülkemizde yasal düzenlemesi yapılmış ve kurumlar arası işbirliği ile oluşturulmuş bir ulusal bilgi politikası bulunmamaktadır. Bilginin üretilmesine, korunmasına ve yönetilmesine öncülük eden yasal bir düzenleme de yoktur. Bu çerçevede ulusal bilgi politikası çalıştay yapılarak ulusal bilgi kurumu kurulmalı ve bir ana plan belirlenmelidir.

Web Sayfalarının Belgelenmesi:

Web ortamında yaşanan bilgi artışı beraberinde bu bilgilerin gelecek nesillere aktarılması amacıyla belgelenmesi gereğini gündeme getirmiştir. Ülkemizde 1994 yılından beri internet üzerinde üretilen her türlü bilgi maalesef arşivlenememektedir.

Web'in belgelenmesi teknik, yasal ve örgütsel boyutları olan çok yönlü bir uygulamadır. Dünyada birçok ülkenin milli kütüphaneleri öncülüğünde web arşivleme çalışmaları başlatılmış ve bu girişimler yasal bir platforma taşınmıştır. Ülkemizde de bu konuda gerekli yasal düzenlemeler yapılmalı, teknik altyapı oluşturulmalı ve kurumsal görevlendirme yapılmalıdır.

Kütüphaneler ve Kütüphanecilikle İlgili Temel Mevzuat Eksikliği:

Ülkemizde 11 Ocak 2012 tarih ve 28170 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren "Halk Kütüphaneleri Yönetmeliği" haricinde kütüphane hizmetleri ile ilgili yasal bir düzenleme bulunmamaktadır. Ulusal kütüphane kanununa ihtiyaç bulunmaktadır.

Türkiye’de Yürütülen Kataloglama Çalışmalarının Standardizasyonu ve Merkezileştirilmesi:

ISBN, ISSN, bandrol ve kataloglama işlemlerinin tek çatı altında toplanması gerekmektedir. Yayınların yayımlanması sırasında (Cataloging in Publishing - CIP) merkezi olarak kataloglanmasıyla aynı materyalin farklı kütüphanelerce tekrar tekrar kataloglamasına yönelik sorunlar da giderilmiş olacak ve insan kaynakları daha verimli kullanılarak kullanıcı merkezli bir hizmet politikasına geçilecektir.

